

CENTENAR MEMORANDUM

Informații din arhivele maramureșene privind mișcarea memorandistă

VASILE CĂPÎLNEAN

Memorandumul românilor din Transilvania, elaborat pe parcursul unui deceniu de adânci frământări politice în sînul mișcării de eliberare națională¹, s-a bucurat, din chiar primele momente ale inițierii sale, de sprijinul frunțașilor politici din județele Maramureș, Satu Mare și Sălaj, zonă în care și-au desfășurat activitatea doi dintre liderii acestei mișcări, dr. Vasile Lucaciu și George Pop de Băsești. În jurul acestor două personalități politice, care au ocupat poziții importante în conducerea Partidului Național Român, și care au luat parte activă la viața parlamentară, fiind deci adepții activismului politic, s-au unit, în deceniile care au premers înlăptuirii actului istoric de la 1 Decembrie 1918, întreaga „inteligență” românească de pe aceste meleaguri.

În aceste condiții, în fondurile și colecțiile arhivistice maramureșene au fost depistate de-a lungul anilor valoroase documente, din care o parte au fost publicate², altele se fac cunoscute cu acest prilej. Un prim grup de documente din seria celor publicate provin din anul 1891 cînd, la Baia Mare, frunțașii politici din zonă, printre care remarcăm pe memorandiștii dr. Vasile Lucaciu, Constantin Lucaciu, George Pop de Băsești, Alexiu Berinde și alții elaborează și lansează un înflăcărat apel prin care se convoacă o conferință publică națională pentru data de 17 februarie la Baia Mare, în cadrul căreia urma să se dezbată cîteva din problemele fundamentale ale românilor maramureșeni, sătmăreni și sălăjeni, care de-altfel se găseau tratate în cuprinsul Memorandumului — lipsa celor mai elementare drepturi naționale, uzurparea catedrelor de limba și literatura română, înființate anterior la liceele maghiare din Baia Mare, Satu Mare, Sighet și Carci, neadmiterea folosirii limbii române în relațiile cu administrația și altele.

În apel se susține deschis că „popoarele toate în concertul cultural al omenirii prin limba lor națională se afirmă: Credița, virtutea, cultura și aspirațiunile unui popor prin limba lor națională se manifestă. Durerea, neindestulirea, suferințele unui popor din poezia lui națională, prin limba lui națională se descopere...” și că „noi românii ne-am distins pururea prin o alipire sinceră către legea și limba dulce națională, prin un adevărat eroism”. Iată de ce în consfătuirea plănuită urma să se discute: „asupra mijloacelor care ar fi necesare a se adopera în interesul dezvoltării limbii noastre naționale și a

¹ Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885–1897)*, Cluj, 1973, p. 26–27.

² *Maramureșenii în lupta pentru libertate și unitate națională. Documente. 1848–1918*, București, 1981, p. 168–224.

individualității noastre religioase-morale, pe baza legilor existente și în spiritul libertăților publice constituționale”³.

Consfătuirea a avut într-adevăr loc pe 17 februarie 1891, iar în cadrul ei a fost audiat și dezbătut un documentat memoriu prezentat de dr. Vasile Lucaciu, în care se face un aspru rechizitoriu regimului politic de asuprire națională. Analizând modul în care s-a alcătuit și se aplică legea naționalităților din 1868, Vasile Lucaciu arăta că aceasta a fost elaborată „numai pentru escamotarea lumii civilizate, pentru seducerea opiniei publice europene, pentru că nu numai că principiile de libertate și de cultură națională nu s-au dezvoltat în favorul națiunii române, ci, din contra, cu toate măiestriile apucăturilor politice și cu presiuni de tot felul, libertățile publice naționale, condițiunile de progres cultural și economic național, sechestrându-se pe seama unei singure naționalități, suntem ca și deposedați, scoși din cadrele vieții constituționale, legea pentru egala îndreptățire a naționalităților pentru noi e literă moartă, călcată în picioare chiar de aceia care sunt chemați a o susține și a o aplica”⁴.

Destinat a fi înaintat ministrului cultelor și învățămîntului, memoriul analizează în detalii modul în care autoritățile încalcă prevederile constituționale, făcînd imposibil orice pas pe calea progresului pentru români. La două zile, căpitanul de poliție din Baia Mare îl informează pe primar asupra modului în care s-a desfășurat conferința, iar pentru a mai atenua puțin din spiritul ei revendicativ accentuat ține să-și exprime îndoiala în legătură cu numărul de participanți comunicat presei de către Constantin Lucaciu, arătînd că nu este vorba de 500 de persoane ci doar de... nouăzeci⁵.

Odată cu definitivarea, tiparirea și răspîndirea Memorandumului și a Replicii în problema românilor din Ardeal și Ungaria⁶, autoritățile locale sînt atenționate să facă tot posibilul pentru confiscarea lor, precum și a altora, ca de pildă, un manifest al Ligii culturale semnat de V. A. Urechia „decorat cu icoanele lui Traian și Decebal, cu vulturul roman” și care urmărea, după aprecierea lor, „ridicarea sensului de unitate a românilor din patrie și străinătate”⁷; tipărituri ca „Românii din regatul Ungariei și politica maghiară” de Ion Slavici, „Chestiunea Transilvaniei în parlamentul României”, „Românii la Debrețin sau condamnarea dr-ului Vasile Lucaciu”, „Martiriul lui dr. Vasile Lucaciu”⁸ și altele, găsite la Badea Cîrțan, ori simple foite de țigări „cu chipuri și texte corespunzătoare”, prin care se făcea „propovăduirea conștiinței naționale și instigarea împotriva statului”⁹ (austro-ungar n.n.).

După cum se cunoaște, în mișcarea națională din Transilvania au existat mai multe curente în ceea ce privește necesitatea întocmirii Memorandumului și oportunitatea înaintării lui la împăratul de la Viena¹⁰.

Două dintre documentele inedite reflectă faptul că românii din cercul „Gazetei Transilvaniei” de la Brașov s-au opus mergerii cu Memorandumul la Viena, afirmînd că ei și „Gazeta” se țin „cu sfințenie de programul de la

³ *Ibidem.* p. 191.

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.* p. 207–208.

⁶ *Ibidem.* p. 207.

⁷ *Ibidem.* p. 215–216.

⁸ *Ibidem.* p. 218–219.

⁹ *Ibidem.* p. 216–217.

¹⁰ Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, *op. cit.*, p. 45–48.

1848 și '81, pe care memorialul... l-a călcat" și că ei s-au pronunțat încă înainte ca delegația ardelenilor să plece la Viena că „nu veți câștiga nici cu 999 de memorii ce veți pierde mergînd sfîșiți și dezbinați înaintea Coroanei”¹¹.

Pe altă poziție se situau cei din cercul „Tribunei” de la Sibiu, susținuți de unii politicieni din București care, după opinia lui T. A. Pop de la Brașov, „de mult au încetat de a mai lupta pentru cauza ardelenescă”¹². Printre cei vizați se află cu siguranță șeful partidului liberal D. Sturdza, pe care îl socotește „plătît de camarila din Viena și care stă în strînse legături cu ambasada austriacă din București” și care, împreună cu „alți oameni venali și interesați au dus pe scurt vînzătorii noștri la Viena, ca să ne mai trădeze încă odată, căci nu erau deajuns dezastrele de pînă acuma”¹³.

În scrisoarea din 23 octombrie 1894, T.A. Pop, referindu-se la discursul lui Sturdza în parlamentul României, afirmă că acesta l-a „deziluzionat”, fiind de părere că „politica d-lui Sturdza ne-a dus deja și ne duce la ruină și prin apucăturile de felul celei de la Orfeu ne face imposibilă viața noastră aici”.

În aceeași scrisoare, pentru a nu se înțelege cumva că guvernul român se identifică cu poziția lui A. D. Sturdza, brașoveanul T. A. Pop subliniază că „nici un guvern n-a făcut așa de mari servicii cauzei naționale ca guvernul actual, care a dat friu liber mișcării (de solidarizare cu mișcarea națională din Transilvania n.n.) ba a ajutat și materializește cît a putut. Dovadă procesul Mem(orandumului) și altele și altele”¹⁴.

Eșecul încercării de prezentare a Memorandumului la „bunul împărat” a dat dreptate celor care s-au opus acestei ultime mari încercări petiționare. Cei mai dezamăgiți au fost chiar adepții întocmirii și ducerii lui la Viena, după cum rezultă din scrisoarea lui Vasile Lucaciu către George Pop de Băsești cu cîteva luni înaintea procesului de la Cluj, în care el întrevădea însă șansa de a da acestui proces „un răsunset istoric”. De aceea Vasile Lucaciu, încurajîndu-l pe Pop de Băsești, scria: „Aștept cu nerăbdare procesul și sunt convins că vom putea arăta din nou tiranilor noștri demnitatea noastră de a sta neclintîți față de orice tentativă sau ueltire a lor. În ce mă privește pe mine eu stau ca și cum aș fi deja la închisoare, nu-mi pot părăsi casa, fără a fi urmărit de jandarmi. Recunoști, dragă Bade, cît a fost de zadarnic să te încrezi în grația împăratului. Nu se deosebește cu nimic de guvernele sale. Cînd te plîngi la împărat este ca și cum te-ai plînge directorului pușcării contra brutalităților temnicerului. Cauza noastră națională nu se poate câștiga decît prin lupta și solidaritatea noastră dirză și neînfrîcată”¹⁵.

Procesul memorandiștilor ținut la Cluj a prilejuit un moment de puternică afirmare a idealului de unitatea națională și a spiritului de sacrificiu pentru acest nobil țel. Un mare ecou a avut acest proces în rîndul tineretului român universitar. O scrisoare inedită expedită din gara Predeal aceluiași domn Mazăre din Liga culturală atestă interesul manifestat de tinerii și studenții români din Transilvania și Bucovina față de Congresul studenților ținut în

¹¹ Arh. St. Baia Mare, colecția Documente, inv. 441, doc. 1/1892.

¹² Ibidem, doc. 2/1892.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, doc. 7/1894.

¹⁵ Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, *op. cit.*, p. 272—273.

septembrie 1894 la Constanța, la care s-a protestat energic împotriva politici de asuprire națională a românilor din provinciile aflate sub dominație străină¹⁶.

Pentru a putea participa la acest congres, Liga culturală a luat măsurile de rigoare pentru a asigura intrarea studenților de la universitățile din Viena, Cluj, Budapesta și Cernăuți în România, cu toate măsurile de strictă supraveghere luate de guvernul de la Budapesta.

„Măsuri de precauție au luat — îl asigură R. Bersan pe Mazăre — se pot trece 20—25 de studenți și trebuie să sperăm că o parte din ei se vor fi îngrijit a avea actele necesare cu dinșii. Vă mai rog a încunoșciunța pe domnii studenți ca să vină deodată cu toți, ar fi mai nimerit ca ei să sosească aicea diferite trenuri în cursul a una sau două zile consecutiv”¹⁷.

În legătură cu același congres studențesc de la Constanța se pronunță Russu Șirianu la 11 septembrie 1894 din Sibiu, din cercul „Tribunei”, fiind de părere a fi invitat acolo „Ziaristul vienez Eigl, cunoscut de cei din Liga culturală de la procesul Memorandului”, despre care se afirmă că „ar face un bun serviciu național venind acolo”¹⁸.

În încheiere, dorim să ne mai oprim asupra unui document care ne aduce câteva informații în legătură cu ecoul mișcării memorandiste în străinătate. Este vorba de data aceasta de mediul britanic, de unde, la data de 11 august 1894, îi scria unui confrate din țară, nefiind exclus să fie același Mazăre, un anume George N. Gologan, viitorul istoric, vorbindu-i despre zările londoneze care s-au ocupat de chestiunea națională a românilor transilvăneni și anume „Deuly Chronicle”, care a publicat un lung interviu cu M-ele Del’homme, „Times” și „Standard”, cu precizarea că acesta din urmă, „în o edițiune de seară, conține câteva rînduri contra noastră, natural că ele erau de proveniență jidănească, în orice caz de proveniență străină”, dar că „la aceste rînduri, precum și la o telegramă din Viena, despre intențiunile pacificatoare ale lui H. am răspuns eu, ceea ce „Standard” a publicat pe și care vi-l remit aici alături. Desigur că englezii cînd au cîțit aceste rînduri și răspunsul nostru au văzut imediat care este mai civilizată”¹⁹.

În aceeași scrisoare, George N. Gologan vorbea despre intențiile sale de a organiza de Crăciun un miting acolo, dar „numai atunci cînd mai găsim români aici, pentru că altfel va fi aproape imposibil”. După părerea sa, „Replica... nu este tocmai convenabil a o traduce încă odată, sunt însă de părere a traduce în engleză Memo (randumul) prezentat la Curtea din Viena, aceasta este ușor de făcut, mi departe, după ce-l vom traduce trebuie să mergem cu ella Parlament și acolo să-l distribuim la toți membrii”²⁰.

În concluzie, documentele inedite prezentate mai sus pe larg aduc câteva detalii importante atît asupra climatului politic din ultimul deceniu al secolului trecut, în care s-a desfășurat lupta pentru eliberare națională, cu contradicții determinate, nu în problema scopului urmărit cît de metodele cele mai adecvate. În același timp, ele ne spun cîte ceva și despre ecoul mișcării memorandiste în mediile străine.

¹⁶ Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român. Legături politice și culturale între 1859—1918*, București, 1979, p. 463—466.

¹⁷ Arh. St. Baia Mare, colecția Documente, inv. 441, doc. 5/1894.

¹⁸ Ibidem, doc. 6/1894.

¹⁹ Ibidem, doc. 4/1894.

²⁰ Ibidem.

R É S U M É

L'auteur de cet article analyse un grand nombre de documents publiés ou inédits des Archives de Baia Mare et met en évidence des nouveaux aspects de la lutte nationale des Transylvaniens pendant le Mouvement des memorandums. Il révèle le rôle de Vasile Lucaciu et George Pop de Băsești, les chefs du mouvement, dont la contribution dans la lutte pour l'Union a été décisive.

P R É C I S

The author of this article analyses a very important number of published as well as unpublished documents of the Baia Mare Archives, and reveals new aspects of the Transylvanians national struggle during the Memoranda Movement. He underlines the decisive role played by Vasile Lucaciu and George Pop de Băsești, leaders of the movement, who would have a significant part in the fight for the Union.